

Avrasya Ekonomik Topluluğu: Bir İktisadi İşbirliği Alternatifi

Cusup Pirimbayev, Kırgızistan-Türkiye “Manas” Üniversitesi
Cunus Ganiyev, Kırgızistan-Türkiye “Manas” Üniversitesi

Abstract

Eurasian Economic Community: One of the Alternative Forms of Economic Relations

Unregulated economic relations in the post-Soviet territory caused an array of socio-economic problems in these countries. The result of this need was the Treaty establishing the Eurasian Economic Community, signed by five countries of the CIS in 2000. This article will analyze the principles, objectives and main issues of this international organization.

JEL Code: O19, F15

1 Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılma kararı ile beraber 1991 yılında Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna, daha sonra da diğer Sovyet Ülkeleri'nin de katılımıyla Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. BDT, daha çok siyasi örgüt olduğu için söz konusu ülkeler arasındaki iktisadi işbirliği konularını pek ele almamıştır. Hâlbuki herkese belli olduğu gibi, SSCB ülkelerinde Sovyetler döneminde çok sıkı ekonomik ilişkiler söz konusuydu. Bu sistem öyle kurulmuştu ki, ülkelerdeki çoğu fabrikalar tek başına tam üretim yapamazdı, yani her ülkede malların ayrı parçaları üretilerek sonra birleştiriliyordu. 1991'de aniden SSCB'nin dağılma kararıyla beraber böyle ilişkileri devam ettirmek, bir taraftan fiyatların liberalizasyonu sonucu tırmanan yüksek enflasyon, diğer taraftan da siyasi ve diğer iktisadi nedenlerden dolayı imkânsız hale gelmişti ve sonuçta da ilk bağımsızlık döneminde tüm ülkelerde hızlı üretim düşüşü yaşandı.

Söz konusu ülkeler arasındaki iktisadi ilişkiler önemli düzeyde zayıflamış olmasına rağmen, coğrafi, tarihi etkenlerden dolayı söz konusu ülkelerin iktisadi işbirliğinde gelişmeler kaydetmesi tüm ülkeler için yararlı, zorunlu bir durumdur. Bu doğrultuda etkin bir iktisadi işbirliği örgütüne ihtiyaç olduğu için 2001 yılında Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ülkelerini içine alan Avrasya Ekonomik Topluluğu kuruldu. Bu anlaşma, söz konusu ülkeler tarafından 10 Ekim 2000 tarihinde imzalanmıştı. Özbekistan, bu örgüte 2006'da katılmıştı, fakat 2008'de daha çok siyasi nedenlerden dolayı söz konusu örgütü terk etti. 2002'de Moldova ve Ukrayna, 2003'te de Ermenistan gözlemci olarak örgüte katılmışlardır.

Örgütün temel görevleri aşağıdaki gibidir:

- Serbest ticaret ve gümrük birliği doğrultusunda adımlar atmak;
- Sermayenin serbest dolaşımını sağlamak;
- Ortak mali piyasa oluşturmak;
- Söz konusu örgüt çerçevesinde ortak paraya geçme konusunda ilke ve koşullarda anlaşmanın sağlanması;
- Mal ve hizmet ticaretinde ortak kuralların belirlenmesi;
- Ülkeler arası proje programların oluşturulması ve gerçekleştirilmesi;
- Üretim ve girişimcilik faaliyetleri için eşit şartların sağlanması;
- Ulaşım hizmetleri ortak piyasası ve ortak ulaşım sisteminin oluşturulması;

- Ortak enerji piyasasının oluşturulması;
- Ülkelere girecek yabancı yatırımlara eşit şartların sağlanması;
- Örgüt üyesi ülkelerin vatandaşlarına tüm üye ülkelerde eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmada eşit hakların sağlanması;
- Ulusal kanun ve düzenlemelerin yakınlaştırılması ve uyumlaştırılması vs. (www.evrazes.com).

Görüldüğü gibi, örgütün temel görevleri ülkeler arası iktisadi işbirliğinin artırılması ve etkinleştirilmesi amacı doğrultusundadır. Belirtmek gereken husus, söz konusu örgüt dışı açık örgüttür ve isteyen herhangi bir ülke örgüte girebilir.

Örgütün temel organları şunlardır: a) Ülkelerarası Konsey; b) Entegrasyon Komitesi; c) Sekreteryaya; d) Parlamentolar Kurulu; e) Örgüt Yüksek Mahkemesi. Ayrıca, bazı yardımcı organlar da mevcuttur.

Ülkelerarası Konsey örgütün temel organıdır ve ülkelerin cumhurbaşkanı ve başbakanlarından oluşur. Temel konuları görüşür ve cumhurbaşkanları düzeyinde yılda en az bir defa, başbakanlar düzeyinde de en az iki defa toplanır. Kararlar oy birliği ile alınır ve alınan kararların tüm ülkelerde uygulanması zorunludur.

Entegrasyon Komitesi, örgütün sürekli çalışan organıdır. Üye ülkelerin başbakan yardımcılarında oluşur. Konsey toplantısı için gündemin hazırlanması, kararların uygulama denetimi gibi temel görevleri vardır. Kararlar üçte iki oy çokluğuyla alınır, oy sayısı, ülkelerin örgüt bütçesine olan katkısına göre belirlenir.

Sekreteryaya, Konsey ve Entegrasyon Komitesi'nin faaliyetinin organizasyonu ve bilgi akımından sorumludur. Sekreteryayı idari en yüksek makam olan ve Konsey tarafından seçilen Genel Sekreter yönetir.

Parlamentolar Kurulu, ülke kanunlarının uyumlaştırılması ve alınan kararlara göre kanunların kabul edilmesi konularını görüşür ve ülkelerin milletvekillerinden oluşur.

Yüksek Mahkeme, anlaşmaların aynen gerçekleştirilmesini sağlar ve ülkeler arası iktisadi anlaşmazlıklara çözümler üretir.

Görüldüğü gibi, örgüt etkin çalışabilmek için yeterli organ ve altyapıya sahip gözükmemektedir. Fakat çeşitli iktisadi ve siyasi nedenlerden dolayı bugüne kadar pek başarıya ulaşamadığı açıktır. Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ı dâhil eden gümrük birliği, Beyaz Rusya'nın bazı nedenlerden dolayı durdurması sonucu şu anda sadece iki ülke arasında faaliyet göstermektedir.

	Rusya	Kazakistan	Beyaz Rusya	Kırgızistan	Tacikistan
GSYİH, milyar ABD doları	1679,48	133,44	60,31	5,06	5,13
GSYİH Büyüme Oranı, %	5,60	3,20	10,00	7,60	7,90
Kişi Başına GSYİH, dolar	11831,50	8513,10	6230,10	958,40	751,00
Nüfus, milyon kişi	141,95	15,67	9,68	5,28	6,84
İhracat, milyar dolar	517,65	76,34	37,27	2,86	0,86
İthalat, milyar dolar	369,09	49,27	41,72	4,73	2,99
Üretimdeki payı:					
Tarım, %	5,50	5,70	9,80	29,80	18,00
Sanayi, %	37,20	43,30	44,40	19,70	22,90
Hizmet, %	57,30	51,00	45,80	50,60	59,00

Tablo 1. Avrasya Ekonomik Topluluğu Ülkeleri'nin Temel Sosyo-Ekonomik Göstergeleri (2008). Kaynak: World Development Indicators, www.worldbank.org, 01/09/2010

Tablodan görüldüğü gibi, doğal kaynakların da etkisiyle Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya'da sanayinin üretimdeki payı diğer iki ülkeye göre çok daha yüksektir ve tarımın payı ise çok daha düşüktür. Hizmet sektörünün üretimdeki payı yaklaşık Beyaz Rusya hariç diğer ülkelerde yaklaşık aynı seviyededir. Yani ülkelerin dış ticarete tamamlayıcılık kriteri açısından durumu pek zayıftır. Diğer taraftan ülkelerin gelişmişlik düzeyindeki farklılıkların da etkisiyle ülkeler arası ticaretin önemli kısmı doğal kaynaklar ve tarım ürünlerinden oluşmaktadır.

	Dış Ticaret Hacmi		İhracat		İthalat	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Beyaz Rusya	31,8	32,7	20,2	19,2	43,2	46,1
Kazakistan	18,9	17,6	11,8	9,9	25,9	25,4
Rusya	49,3	49,7	68,0	70,9	30,9	28,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 2. Gümrük Birliği Toplam Ticaretindeki Ülkelerin Payları, %. Kaynak: www.evrazes.com, 01/09/2010

Tablodan görüldüğü gibi, gümrük birliğindeki toplam ihracatın üçte ikisinden fazlası Rusya'ya aittir. İthalatta ise Beyaz Rusya'nın payı büyüktür, yani daha çok Rusya'dan Beyaz Rusya'ya mal akımı olmaktadır.

	2000		2007		2008	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Rusya	13	34	15	15	15	14
Beyaz Rusya	60	70	46	66	44	66
Kazakistan	27	54	17	45	16	46
Kırgızistan	42	54	57	55	48	54
Tacikistan	48	83	16	63	16	56

Tablo 3. Ülkeler Dış Ticaretindeki BDT Ülkelerinin Payı, %. Kaynak: www.cisstat.com

Bölge içi ticarete baktığımızda, Kırgızistan ve Beyaz Rusya için BDT önemli bir ticari ortak konumunda iken, diğer ülkeler özellikle Rusya için pek önemli sayılmaz. Rusya'nın hem ihracatında hem de ithalatında BDT'nin payı %15'ten fazla değil. Kazakistan ve Tacikistan'ın ithalatının yarısına yakını veya daha fazlası BDT'den yapılırken, ihracatının büyük kısmı BDT dışı ülkelere yapılmaktadır. Yani bölge içi ticaret elbette ki istenilen düzeyde değildir.

Bazılarına göre, bu ülke ekonomilerinin iyi gelişmemiş olmaları (Emsen, 2007:14-21) bölge içi ticaretin düşük olmasının temel nedenidir.

Diğer iktisatçılar ise, bölgedeki ticari ilişkilerin olumsuz nedenleri olarak; kara ve demir yollarının etkin ve iyi durumda olmaması, gümrük prosedürlerinin çok zaman alması, gümrük kontrol ve ülke içi mal kontrollerinin uyumlu yürütülmemesi, bilgi (enformasyon) değişiminde etkin sistemin olmayışı, transit vergilerin yüksek olması, resmi olmayan ödemeler ve altyapının iyi gelişmemiş olması (Apostolov, 2007:17-21) gibi faktörleri saymaktadırlar. Bunlara, etkin uluslararası ödeme sisteminin olmaması faktörü de eklenebilir. Ayrıca, son dönemlerdeki dolar kurundaki istikrarsızlıklar uluslararası ticarete risk ve belirsizlikleri artırmakta ve dolayısıyla, negatif etki yaratmaktadır.

Diğer taraftan, uzmanlara göre (Apostolov, 2007:17-21), bölgedeki gümrük tarifelerinin genel düzeyi mukayeseli olarak düşük düzeydedir.

Diğer bir önemli sorun da, ülkeler arası bilgi değişim sisteminin yokluğu ve istatistikî verilerdeki hata ve noksanlar, yani ülkeler arasında istatistikî verilerin uyumsuz olmasıdır. Bunun nedeninin yolsuzluk olduğu öne sürülmektedir (Karatalov, 2008:43-44).

Tüm bu faktörlerin etkisi olmakla beraber, en önemli faktör ülkelerin üretim yapılarının çok büyük benzerlik arz etmesi, yani ülke ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı değil, birbiriyle rekabet edici konumda olması dolayısıyladır denilebilir. Dolayısıyla örgüte Türkiye gibi

ekonomisi büyük ve sanayisi belli düzeyde gelişmiş ülkenin katılması Topluluk ülkelerinin dış ticarete tamamlayıcılık düzeyinin yükselmesine ve önemli gelişmelere yol açabilir ve tüm ülkelerin lehine bir gelişme olacaktır.

Bu doğrultuda ticarete engel olan problemlerin çözülmesi, lojik merkezlerin kurulması, ülkeler arası ticarete etkin ödeme sisteminin geliştirilmesi ve parasal birlik konusundaki ciddi girişimler gibi adımların yapılması da önemlidir.

Ayrıca krizle mücadelede dayanışmak amacıyla 2008 yılında Avrasya Krizle Mücadele Fonu'nun oluşturulması kararı alınmıştır. Bu fon toplam 10 milyar ABD doları tutarındadır ve onun 7,5 milyar dolarlık kısmını Rusya; 1 milyar dolarlık kısmını Kazakistan'ın vermesi kararlaştırılmıştır (www.vesti.ru, 04.02.2009). Moskova'da 25 Şubat 2010'da yapılan toplantıda da üye ülkelerin söz konusu fondan alabileceği maksimum limitler belirlenmiştir. Ona göre, Beyaz Rusya toplam fon hacminin %21'ini; Rusya %37'sini; Kazakistan %24'ünü; Ermenistan %13; Kırgızistan %3; Tacikistan %2'sini isteyebilecektir. Toplantı sonunda da Kırgızistan 160 milyon dolar kredi istemiş bulunmaktadır. Yakında Beyaz Rusya ve Ermenistan'ın da söz konusu fona yatırım projeleri sunacağı beklenmektedir. Fakat ilk krizle mücadele amaçlı yatırım projeleri değerlendirilecektir (http://www.evrazes.com/news/view/802, 26.02.2010). Bunun gibi faaliyetlerin daha geniş çaplı yapılması, ortak politikaların yürütülmesi, günümüzde Rusya ile Kazakistan arasında faaliyete başlamış bulunan gümrük birliğinin gelişmesi ve üye sayılarının artması, daha geniş coğrafyaya yayılması ve en önemlisi siyasi irade, istek ve kararlılığın olması entegrasyon sürecini hızlandıracaktır. Bu doğrultuda da Türkiye'nin bir Avrasya ülkesi ve Türk Devletleri'nin tecrübeli, daha gelişmiş, büyük ülkesi olarak Topluluğa üye olma konusunun her taraflı değerlendirilmesi iyi olur kanaati söz konusudur.

Kaynaklar

- Ö.S.Emsen. *Paradoks Liberalizatsii Ekonomik Sredney Azii: Neizbejnost İntegratsii Kak Odna İz Alternativ*. **Reforma Dergisi 3(35)**. Bışkek, 2007. ss. 14-21.
- M. Apostolov. *Modernizatsiya Posredstvom Regionalnoy Torgovoy İntegratsii V Tselyah Privlecheniya İntestitsiy i Novih Tehnologiy*. **Reforma Dergisi 2(34)**. Bışkek, 2007. ss. 17-21.
- O. Karatalov. *Puti Obrazovaniye Korrupsii ("dvijeniye çernih deneg"- "kara para"- "aram akça") v Kırgızstane*. **Legalizatsiya Dohodov, Poluçennih Prestupnım Putem, Organizovanniye Finansoviye Pravonaruşeniya i ih Vliyaniye na Ekonomiku Kırgızstana**. (konferans, 27 Nisan 2007). KTMÜ ve KC Hükümetine Bağlı Mali Polis. Bışkek, 2008. ss. 43-44.
- www.evrazes.com